

SJEĆANJA NA PROFESORA DRAGU ROKSANDIĆA: OD OMLADINE DO MIROVINE

U ovom radu iznose se sjećanja na susrete i suradnju s profesorom Dragom Roksandićem u razdoblju od 1969. do danas. Tijekom proteklih pedeset godina nas smo dvojica surađivali u omladinskoj organizaciji, a kasnije u znanstveno-istraživačkom i u publicističkom radu. Naposljetku smo nakon pola stoljeća suradnje i prijateljstva napisali i jedan zajednički (izvorni znanstveni) rad. Sjećanja se dokumentiraju navođenjem literature, kao što se i ilustriraju fotografijama.

Ključne riječi: Drago Roksandić, 50 godina, susreti i suradnja, znanstveno-istraživački i izdavački rad, prijateljstvo

1. Uvodne napomene

O čemu će u ovom prilogu biti riječ? Odazivajući se pozivu urednikâ da ga napišem, ne mogu prešutjeti da smo se Drago Roksandić i ja upoznali prije punih pedeset godina, zahvaljujući aktivnostima jednoga i drugoga u Savezu (socijalističke) omladine Hrvatske i Jugoslavije. Kasniji naši susreti i druženja bili su u vezi s našim sveučilišnim nastavničkim i istraživačkim interesima, njegovima u Beogradu do 1989. i potom u Zagrebu od 1989. do 2018., a mojima u Splitu. Prisetit ću se i dana kada smo zajednički bili na odsluženju vojnog roka u Zadru. Posebno ću obraditi našu suradnju na znanstveno-istraživačkim projektima i temama te u objavljivanju radova i publikacija, odnosno u izdavačkoj djelatnosti. Osvrnut ću se na znanstvene skupove u njegovoj ili mojoj organizaciji na kojima smo obojica sudjelovali. Iznijet ću i neosporne zasluge prof. Roksandića za otvaranje sveučilišnog studija povijesti u Splitu. Osvrnut ću se na naše susrete u raznim prigodama, npr. na izletima, izložbama, u posjetima trećima itd. U nekoliko ću slučajeva sjećanja ilustrirati fotografijama.

2. Omladina: poznanstvo, putovanja i suradnja

Prvi put sreo sam se s imenom Drage Roksandića u kolovozu 1965. godine. Bilo je to na Omladinskoj radnoj akciji (ORA) „Sava ‘65“ u omladinskom naselju „Sedam sekretara SKOJ-a“ u Kosnici kod Zagreba. Tada sam, naime, bio u Šibensko-ljubljanskoj omladinskoj radnoj brigadi (ORB) „Slobodan Macura“ kao brigadir. Ova je brigada bila najbrojnija u trećoj smjeni te godine (imala je 147 brigadira i brigadirki). Jednoga dana dospio mi je u ruke bilten ORA-e Sava ‘65, gdje se među članovima Savjeta naselja nalazilo i njegovo ime.¹ Međutim, nismo se tada neposredno sreli, niti upoznali.

¹ O Omladinskoj radnoj akciji „Sava ‘65“ v. Zoran Bošnjak (ur.), *Omladinska radna akcija „Sava“: naših 15 godina*, Zagreb 1975[?]; Radmila Zdjelar (ur.), *ORA, „Sava“: naših dvadeset pet godina*, Zagreb 1984.

Na VII. kongresu Saveza omladine Hrvatske (SOH) 22. i 23. prosinca 1968. biran sam za člana Predsjedništva SOH.² Čini mi se da je u to vrijeme Roksandić bio predsjednik Općinske konferencije SOH Zagreb-Centar i poznat, u omladinskim redovima, izvan Zagreba. Bilo kako bilo, čuo sam i prije Kongresa za njega kao omladinskog aktivista, što sam i sâm bio u to vrijeme.

Upoznali smo se nešto kasnije slijedom zbivanja koja su mi i danas u živu sjećanju. U veljači 1969. godine svega dan unaprijed bila je sazvana sjednica Predsjedništva SOH, a dan nakon toga sjednica Republičke konferencije SOH. Dobio sam poziv za oba skupa. No, prije toga bio je održan sastanak predsjednika općinskih konferencija Saveza omladine iz Dalmacije u Splitu na kojem sam također sudjelovao. Nakon završetka tog sastanka zamolio me je Mirko Mađor, predsjednik Republičke konferencije SOH, da u Rijeci održim predavanje za omladinske rukovodioce Istre, Rijeke, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara o promjenama u obrazovanju i novom načinu financiranja obrazovanja, čime sam se tada vrlo mnogo bavio. Već sljedećeg dana otputovao sam autobusom u Rijeku. U međuvremenu bilo je odlučeno da se taj skup ne održi u Rijeci nego u Fužinama, u radničkom odmaralištu „Viktor Lenac“. Općinski komitet SOH Rijeke osigurao mi je automobilski prijevoz do Fužina, da bih istog dana u kasnim poslijepodnevni i večernjim satima održao predavanje o spomenutoj temi. Prenočivši u odmaralištu, rano ujutro krenuo sam na željezničku postaju Fužine, kako bih prvim jutarnjim vlakom mogao otići u Zagreb. Preko noći napadao je takav snijeg da sam jedva dopješačio do fužinskog kolodvora. Iako sam bio poranio, bilo je to uzalud. Između Karlovca i Fužina na željezničkoj pruzi skliznula je lokomotiva i vlakovi nisu mogli prometovati tim pravcem. Nešto kasnije isto se to dogodilo s onom zamjenskom lokomotivom iz Rijeke koja je pohitala u pomoć. Stoga se vlakom nije moglo ni prema Zagrebu ni prema Rijeci, a zbog visine snijega ni drugim prijevoznim sredstvima. Tako sam ostao tri dana i tri noći u Fužinama, a potom se nekako probio kroz snježne nanose do Rijeke te odande preko Ljubljane stigao u Zagreb. Sjećam se kako je u noći, dok smo vlakom prolazili kroz Ljubljanu, lijepo svijetlio natpis poznatog ljubljanskog hotela „Lev“.

Nakon dolaska u Zagreb javio sam se u Republičku konferenciju SOH, u zgradi društveno-političkih organizacija SRH (Šetalište K. Marxa 2, kasnije Prisavlje, odnosno „kockica“, kako se zvala tada i kako se zove i danas).³ Dakle, javio sam se nakon što su spomenute sjednice Predsjedništva SOH i Republičke konferencije SOH već bile

Općenito o ORA-i usp. Srećko Mihailović, *Omladinske radne akcije: rezultati socioloških istraživanja*, Beograd 1985; Rudi Supek, *Omladina na putu bratstva. Psiho-sociologija radne akcije*, Beograd 1963; Reana Senjković, *Svaki dan pobjeda: kultura omladinskih radnih akcija*, Zagreb 2016; Vladimir Obradović, *Vrednosne orijentacije brigadira: rezultat istraživanja omladinskih radnih akcija u SRH*, Zagreb 1978.

² Usp. *Sedmi kongres Saveza omladine Hrvatske. Dokumenti*, Zagreb 1968, 89.

³ Tada su republičke konferencije birale svoje predstavnike u Saveznu konferenciju i u Predsjedništvo SOJ-a, a Savezna konferencija, odnosno Kongres SOJ-a verificirali su taj izbor. Mandat i Konferencije i Predsjedništva trajao je po dvije godine, a Kongres se održavao u pravilu svake četvrte godine. O omladinskim organizacijama (NOH/SOH i SSOH) opširnije u radu: Tatjana Sarić – Marijana Jukić, „Prilog proučavanju povijesti omladinskih organizacija na temelju Fonda Republičke konferencije Socijalističkog saveza omladine Hrvatske (1942-1990)“, *Arhivski vjesnik*, 56, 2013, 269-288. U naslovu se ovog rada, nekim slučajem, potkrala greška. Nije riječ o RK-u Socijalističkog saveza omladine, nego o RK-u Saveza socijalističke omladine. Treba istaknuti da se autorice u tekstu koriste ispravnim nazivom, stoga smatramo da je ovaj propust u naslovu slučajan.

završile prije nekoliko dana. Zašto sve ovo spominjem u tekstu posvećenu sjećanjima na susrete i suradnju s Dragom Roksandićem? Zato što je tada na sjednici Republičke konferencije SOH Roksandić predložen, odnosno biran za člana Predsjedništva Saveza omladine Jugoslavije.⁴ A u Predsjedništvu SOJ-a bio je izabran za člana Sekretarijata Predsjedništva iz SOH te predsjednika Komisije za obrazovanje Predsjedništva SOJ-a, što je podrazumijevalo profesionalni rad u tom organu. Nisam, prema tome, sudjelovao na Republičkoj konferenciji SOH i nisam bio u prilici glasovati za njegov izbor, što bih inače sa zadovoljstvom uradio.

Tek nešto poslije toga, nas smo se dvojica i formalno upoznali. On je po pozivu više-manje redovito dolazio i na sjednice Predsjedništva RK SOH i na sjednice RK SOH, odnosno na skupove u organizaciji tih organa (savjetovanja, seminari i sl.) iz Beograda u Zagreb (uostalom, kao i ja, iz Drniša, odnosno iz Splita od rujna 1970. nadalje). Često smo na takvim skupovima sjedali u neposrednoj blizini ili jedan pored drugoga i ubrzo se počeli i družiti. Ako je sjednica ovih foruma – kako onih u Zagrebu tako i onih SOJ-a u Beogradu – počinjala tijekom dana, a ne odmah ujutro ili ako je trajala dva dana, obično bismo kupili u gradu pokoju knjigu i čitali, prepričavali jedan drugome, komentirali u pazama i sl. Sjećam se da smo s oduševljenjem čitali knjige Maka Dizdara, i to kako zbirku poezije *Kameni spavač* tako i njegovu knjigu *Stari bosanski tekstovi*. Jednom je prilikom Roksandić donio knjigu *Zbirka dokumenata ZAVNOH-a* i jednu zbirku usmene (narodne) poezije koju je uredio Stanko Opačić-Ćanica, a u kojoj su bili stihovi:

„Oj Krajino, krvava aljino,
Svak krvave ruča zalogaje
S krvlju ruča, a s krvlju večera
Nikad mirna danka za počinka.“

Naveo sam ove stihove ne iz knjiga (kakve imam i u svojoj biblioteci) nego onako kako sam ih zadržao u svojem sjećanju.

Mislim da je već tada Roksandić odlučio – iako je bio student sociologije i filozofije – da će, s historijskog stajališta, proučavati Vojnu krajinu u Hrvatskoj. Nakon ponovnog izbora za člana Predsjedništva SSOJ-a, 1971. godine, upisao je studij povijesti na Filozofskom fakultetu u Beogradu, koji je završio 1975. godine, magistrirao i napisao doktorat, koji je na koncu branio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1988. godine i ubrzo objavio kao voluminoznu dvotomnu knjigu.⁵

Često smo razgovarali o raznim temama: omladinskim pitanjima, kulturnim, obrazovnim i razvojnim problemima u društvu itd., položaju učenika i studenata, mladih radnika i dr. U Zagrebu je tih godina (u vrijeme o kojemu ovdje govorim, odnosno dok smo i Roksandić i ja bili aktivni u omladinskim rukovodstvima) bio, među omladinom, popularan Sabor učenika, čije je stvaranje on i inicirao kao član Sekretarijata Gradskog komiteta Saveza omladine Zagreba i predsjednik Komisije za obrazovanje. Imao je cijeli niz tada vrlo sposobnih aktivista, kasnije afirmiranih stručnjaka, znanstvenika i publicista.

⁴ Usp. *Izveštaj o aktivnosti SSOJ između IX i X kongresa*, Beograd, 13. – 15. decembra 1978. (posebno 121-123)

⁵ Drago Roksandić, *Vojna Hrvatska – La Croatie militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809–1813)*, 1-2, Zagreb 1988.

Jednom smo se dogovorili da nas dvojica porazgovaramo s rukovodstvom Sabora učenika u Zagrebu. Taj je susret izvorno bila njegova ideja. Želio je da se upoznam s aktivnostima tog Sabora, da prenesem dalje njihova dobra iskustva, a možda i da iznesem koju sugestiju jer sam djelovao u Komisiji za obrazovanje u Dalmaciji, a i u RK SOH itd. U kavani „Korzo“ susreli smo se s Nevenom Matesom, Vesnom Pusić, Vesnom Šmitran i još nekim „saborašima“. Znam da su u rukovodstvu Sabora učenika bili i kasnije afirmirani novinari i političari kao što su Hido Biščević, Nino Pavić, Srećko Jurdana itd., ali danas, nakon gotovo pola stoljeća, nisam siguran da su i oni sudjelovali u tom razgovoru. Vrlo živi razgovor, u kritičkom, ali i vrlo racionalnom ozračju, doticao se položaja učenika u školi, dačkog samoupravljanja, uloge i zadataka Saveza omladine u srednjoj školi i obrazovanju uopće te niza drugih sličnih pitanja.

Tijekom vremena sprijateljili smo se⁶ pa smo se u slobodno vrijeme i privatno posjećivali i družili. Tako smo u samo jednom danu zajedno prokrstarili moj rodni drniški kraj, pa sjevernodalmatinsku Bukovicu, posjetili manastir sv. Arhandela na Krki, proputovali duž Promine i potom produžili u Split, pa se vratili natrag u Drniš, duboko u noć, odnosno pred sutrašnje jutro. Cijeli dan vozio nas je Nikola Suman svojim automobilom.⁷ Kad smo noću magistralom putovali iz Splita prema Šibeniku, vozač je na mostu kod Morinjskog zaljeva bio na trenutak od umora zaspao. Srećom, to je bilo samo nekoliko sekundi, a tada i nije bilo gustog prometa.

Već sam naveo da je Rokсандić biran za člana Predsjedništva SOJ-a, odnosno za člana njegova Sekretarijata. Tako je od proljeća 1969. bio na profesionalnom radu u tom izvršnom tijelu SOJ-a. U tom mandatu bio je zadužen za obrazovanje.⁸ Godine 1971. ponovno je biran za člana Predsjedništva Konferencije SOJ-a, s time da je u tom mandatu (1971. – 1974.) bio predsjednik Komisije za međunarodne odnose i suradnju omladine.⁹ U tom smo razdoblju također surađivali jer sam biran za člana Konferencije SOJ-a (1972. – 1974.), a dvije godine kasnije za člana Predsjedništva Konferencije SOJ-a (1974. – 1976.). Doduše, te sam „savezne“ omladinske funkcije obnašao volonterski (ali za potpunost informacije treba dodati da sam u to vrijeme bio na profesionalnoj dužnosti u Međuopćinskoj konferenciji SOH za Dalmaciju, u Splitu). Dok je bio u Predsjedništvu SOJ-a, surađivali smo ne samo na omladinskim pitanjima nego smo se i tim susretima koristili – kao što sam već spomenuo – za obilazak knjižara, muzeja, galerija, kulturno-historijskih spomenika, izlete u prirodu itd. Sjećam se da me je osobno upoznao s raznim omladinskim rukovodiocima, uključivo i s Azemom Vlasijem, koji tada još nije bio predsjednik. Vlasi će biti predsjednik u mandatu (1974. – 1976.) u kojem sam i ja bio član Predsjedništva. Međutim, i on i ja bili smo u tom mandatu gotovo po godinu dana na odsluženju vojnog roka. Tako smo se jednom prilikom susreli u dizalu u vojničkoj uniformi (s vojničkim šinjelima) dok smo odlazili na sjednicu Predsjedništva SSOJ-a. Gotovo desetljeće i pol kasnije Vlasi će završiti

⁶ Govoreći općenito, *odnos* „među prijateljima stvara uzajamno povjerenje i poštovanje i koji je relativno trajnog karaktera“. Šime Pilić, „Tko su prijatelji nastavnika“, *Školski vjesnik*, 48/1, 2005, 3-22.

⁷ Nikola Suman (rođen 1. 1. 1948. u Razvođu) danas živi i u Münchenu i u Kaštel Kambelovcu.

⁸ Iz tog razdoblja potječe i članak: Rokсандić, „Savez omladine u procesima odgoja i obrazovanja; Savez omladine u školi“, u: Ante Josipović i dr., *Samoupravna socijalistička škola*, Zagreb 1970, 35-44.

⁹ Usp. uvodno izlaganje: Rokсандić, „Saradnja na principima nesvrstanosti“, u: *Deveti kongres Saveza socijalističke omladine Jugoslavije (Dokumenti)* (ur. Mladen Arnautović), Beograd 1974, 80-88.

u Miloševićevu zatvoru, zbog čega sam potpisao peticiju zajedno sa skupinom splitskih intelektualaca.

Godine 1973. u studenome je doista bilo studeno kada smo na Glamočkom polju, u ime SSOH i SSOJ-a, polagali vijence na mjestu pogibije legendarnog omladinskog vođe Ive Lole Ribara. Ovo sam spomenuo u svom *Dnevniku* za Radio Slobodna Evropa (od 5. do 12. prosinca 2009.).¹⁰ Poslije protokolarnih obveza na Glamočkom polju (1973.), predložio sam mu da pođemo u zavičaj nobelovca Ive Andrića, odnosno u Travnik. On je taj prijedlog prihvatio bez pogovora. Nisam tada znao da ima avionsku kartu iste večeri iz Beograda za Tokio. Nije mi to ni rekao. Prvi put prigovorio mi je „travničku kroniku“ mnogo godina kasnije, odnosno tek 2007. godine, kada se vratio iz Japana, gdje je već 1999. godine prevedena njegova knjiga *Srpska i hrvatska povijest i nova historija* i gdje je boravio potkraj rujna i početkom listopada 2007. te održao nekoliko predavanja na japanskim sveučilištima. Znači, nije išao u Japan 1973., kao omladinski rukovodilac, nego tek 34 godine kasnije kao redoviti profesor povijesti, i to samo zbog toga da ne odbije moj prijedlog za odlazak u Travnik.

I jedna druga činjenica svjedoči o međusobnoj pažnji i uvažavanju. Naime, prvih godina našeg poznanstva jedan omladinski sastanak u Zagrebu nije dovršen u jednom danu, kako je bilo prvobitno planirano, nego se kasno navečer zaključilo da se nastavi sutradan. Nisam imao rezerviran smještaj u hotelu i Roksandić mi je ponudio da mogu prespavati u stanu njegovih roditelja, koji su tada živjeli u Zagrebu, u Gajevoj ulici 51. Prijedlog sam prihvatio i kada smo došli u stan, stavio je na stol nekoliko „čašica“ jogurta. Kao seosko dijete – proveo sam djetinjstvo i završio osnovnu školu na selu – uzimao sam domaće kiselo mlijeko na stotine puta, pogotovo ljeti. No, jogurt u plastičnim „čašicama“ ne samo da nisam volio nego nikada nisam ni konzumirao, za razliku od mnogih mojih kolega studenata. Nisam htio povrijediti domaćina i tada sam prvi put pojeo jogurt iz „čašice“. Mislim da to nisam nikada spomenuo. Jednako je – u sličnoj prilici – postupio i Roksandić. Već sam naveo u ovom tekstu da smo u jednom danu obišli Bukovicu, Prominu i Split te se duboko u noć vratili u Drniš. U Promini smo, u Razvođu, ručali puru (žgance, proju, kačamak...) s kiselim kupusom i suhim mesom. Poslije nekog vremena pošao sam pozdraviti njegove roditelje (koji su se u međuvremenu preselili iz Zagreba u Beograd). U razgovoru s njegovom majkom slučajno sam spomenuo to putovanje od Bukovice preko Promine do Splita. Usput rekoh da smo jeli puru i kiseli kupus. Njegova se majka lagano nasmiješila i rekla: „Znam, ispričao mi je jer on nikada ne jede puru.“ Evo, to mi nikada nije htio spomenuti. Uvjeren sam da se to može pripisati međusobnoj pažnji i poštovanju, a ne neiskrenom odnosu jednoga prema drugome.

Nakon napuštanja profesionalnog rada iz omladine, Roksandić, nezaposlen, prihvaća poslije nekog vremena posao urednika u Izdavačkom centru Komunist u Beogradu, kao jedan od urednika biblioteka. Malo tko danas zna da je taj Centar objavio mnogo prijevoda ponajbolje svjetske literature iz društvenih i humanističkih znanosti. Dolazeći u Beograd, po omladinskom radu (1974. – 1976.), svakako bih mu se javio i našli bismo vremena za zajedničko druženje. Sjećam se dobro kako sam dugo po knjižarama i antikvarijatima

¹⁰ Sjećam se da sam nakon završetka dnevničkih bilješki, kao rekonvalescent, hitao na Gripe, u Državni arhiv u Splitu, gdje se održavala rasprava o knjizi Luje Matutinovića *Ogled o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*, koju je zapravo priredio prof. Roksandić te organizirao raspravu o njoj.

tražio dvotomnu knjigu Boška Desnice, *Istorija kotarskih uskoka*, i nisam je mogao pronaći nekoliko godina. Spomenuo sam to Roksandiću i onda sam, uz njegovu pomoć, u jednom beogradskom antikvarijatu konačno pronašao tu knjigu.

3. Odlazak na odsluženje vojnog roka

Igrom slučaja i Roksandić i ja bili smo na odsluženju vojnog roka u istom gradu, Zadru, ali ne i u istoj vojarni – tada se govorilo „kasarni“ – niti do kraja u istom vremenu. On je, naime, došao mjesec i nešto prije mene te je nakon završetka obuke premješten u Varaždin, dok sam ja cijeli vojni rok odslužio u Zadru. Na dan kada sam se trebao javiti u vojarnu, tj. 15. prosinca 1975., omladinsko rukovodstvo Zadra priredilo nam je večeru (koju su oni, kao naši prijatelji i omladinski drugovi, osobno platili).¹¹ Naravno, na tu su večeru pozvali i Roksandića, koji je onamo došao u vojničkoj uniformi. Jedno je vrijeme s nama bio i tadašnji predsjednik Skupštine općine Zadar, Ivica Maštruko, kasnije profesor sociologije religije, a još poznatiji kao diplomat. Maštruko me je upitao što piše na vojnom pozivu. Pogledali smo poziv i vidjeli da piše datum 15. prosinca, ali bez upisanog sata. Maštruko na to reče: „Možeš doći u kasarnu svega par minuta prije 24 sata jer današnji dan traje do pola noći“. Poslušao sam ga i javio se na ulazna vrata vojarnu u 23,45 sati. Roksandić je napustio društvo osjetno sati ranije jer je morao stići prije večerjara koje je tada svuda bilo u 22 sata. Dok nisam mogao izlaziti u grad (prije zakletve, odnosno prisege), Roksandić me je posjetio jednom ili dvaput. Pamtim da sam bio dosta neraspoložen što se tiče odnosa starješina prema jedinici u kojoj sam bio, a on me je nastojao hrabriti da lakše podnesem vojničke tegobe. Naravno da smo nešto kasnije u slobodno vrijeme, subotom i nedjeljom, odlazili u grad, ponekad na ribu, a češće na kavu ili čaj. Jednom prilikom pohvalio sam se kako mi je jedan prijatelj donio knjigu Miroslava Krležu, *Hrvatski bog Mars*. Roksandić mi je sugerirao da ipak ne doživljavam tako teško vojničke dane. (Naime, shvatio je zašto iznova čitam tu knjigu te je nastojao ohrabriti me i razvedriti govoreći: „Nemoj tako.“)

4. Suradnja u znanstvenom radu

4. 1. Znanstveni skupovi

Suradivali smo i na znanstvenim skupovima: prisutnošću, priopćenjem, riječju u diskusiji, zajedničkom organizacijom skupa, raznim oblicima pomoći jedan drugome u organizaciji nekog skupa i sl. Radeći kao asistent na Filozofskom fakultetu u Beogradu te pripremajući magistarski i doktorski rad, Roksandić je istraživao u povijesnim arhivima u Zadru, Splitu i Dubrovniku, gdje sam ga preporučivao ravnateljima arhiva s molbom da mu osiguraju što povoljnije uvjete rada.

Znanstveni skupovi koje je organizirao Roksandić i na kojima sam sudjelovao jesu:

1. simpozij *700 godina Gline*, Glina 1984. (Iako sam tih dana bio prezauzet različ-

¹¹ U toj skupini omladinskih aktivista bili su: Marinko Burčul, Željko Čizmić, Neven Barbaroša, Nikola Olujić, Ante Vodopija, Ivo Bilić, Vlado Žeželj i još neki.

tim obvezama, odazvao sam se na njegov poziv i sjećam se da smo zajedno putovali iz Zagreba u Glinu.)

2. znanstveni skup *Ideologija ilirskog pokreta*, Zagreb, 19. – 20. prosinca 1985., održan na Gornjem gradu

3. *Third International Conference „Eco-history of the Triplex Confinium“ (c. 1500-1800)*, Filozofski fakultet u Zadru, 3. – 7. svibnja 2000. Organizatori: CEU History Department, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odsjek za jugoistočnoeuropsku povijest Sveučilišta u Grazu. Na ovom skupu sudjelovao sam priopćenjem „A Social Eco-history of Localities Along the Krka River (c. 1500-1800) in Contemporary Travelogues“. Sudjelovao sam aktivno u samim pripremama skupa, a na Roksandićevo zamolbu osigurao sam da franjevački samostan na Visovcu ustupi svoju dvoranu za jednodnevni rad. Poslije toga bio je organiziran ručak na Roškom slapu. Dakle, prvih se dana radilo u Zadru, a posljednjih na Visovcu. Jednog se dana iz Zadra, preko Kistanja i Knina, išlo sve do Mirlović polja u Petrovu polju i natrag u Zadar.

4. znanstveni kolokvij *Postoji li „hrvatski prag“?*, Zagreb, Goethe-institut, 26. veljače 2004. Sudjelovao sam u radu tog kolokvija i podnio priopćenje.

5. *Desničini susreti*: sudjelovao sam priopćenjima na znanstvenim skupovima 2012., 2014. i 2016.

6. Sudjelovao sam u prosincu 2009. u spomenutoj raspravi o knjizi Luje Matutinovića *Ogledi o Ilirskim provincijama i Crnoj Gori*.

Uspio me je nagovoriti da zajedno pođemo na savjetovanje povjesničara u Neumu. Čini mi se da je to bilo 1985. godine.

Neke smo skupove organizirali zajedno ili bi jedan od nas dvojice prihvatio inicijativu onoga drugoga. Tako je organizirana znanstvena rasprava *Oblikovanje temeljnih integracijskih ideologija u Dalmaciji u previranjima 1848./1849.* Organizator je bio Marksistički centar iz Splita, a povod za raspravu bila je knjiga Stijepa Obada *Dalmacija revolucionarne 1848./49. godine*. Skup je održan na Filozofskom fakultetu u Zadru 16. prosinca 1988., a mi smo iz Splita osigurali svakom sudioniku po jednu knjigu (knjiga je inače objavljena u Rijeci). Bio je određen broj sudionika iz Dubrovnika, Splita, Zadra i drugih gradova Dalmacije.

Ovdje bi se mogla spomenuti još jedna znanstvena rasprava koju je organizirao Marksistički centar u Splitu pod nazivom *Funkcija časopisa u oblikovanju nacionalne svijesti u preporodnom razdoblju*. Rasprava je organizirana u povodu knjige Branke Prpa-Jovanović *Srpsko-dalmatinski magazin 1836.-1848.* u izdanju Književnog kruga u Splitu, a održana je 11. svibnja 1989. u Splitu. I znanstvena rasprava u Zadru i u Splitu organizirana je dogovorno s Roksandićem i na njegovu inicijativu.

Pored već navedenih skupova i promocija, Roksandić je aktivno sudjelovao i na drugim znanstvenim skupovima koje sam organizirao, kao npr. *Regionalne i subregionalne studije: Dalmacija i Pokrčje*, Split, lipnja 2009. Na taj skup došao je s brojnim timom svojih mlađih suradnika – istraživača (Hrvoje Petrić, Marko Šarić, Dragan Markovina i dr. – sve danas afirmirani istraživači i profesori).

4. 2. O otvaranju sveučilišnog studija povijesti u Splitu

Posebno treba istaknuti znanstvenu tribinu Zavoda za hrvatsku povijest *Kakav studij povijesti u Splitu?*. Tribina je održana u Vijećnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu 28. siječnja

2003. Pripremljena je i izvedena u vrijeme intenzivnih razgovora i dogovora između Odjela humanističkih znanosti u Splitu i Uprave Filozofskog fakulteta u Zagrebu o otvaranju studija povijesti u Splitu. Sâm naslov nije slučajno izabran. Njime se postavlja pitanje *kakav studij*, a ne *studij* uopće. Moderator tribine, koji je ujedno bio i njezin inicijator te organizator, bio je profesor Drago Roksandić. Sa Sveučilišta iz Splita sudjelovali su profesori Joško Božanić, Ivan Mimica i Šime Pilić, dok su s Filozofskog fakulteta u Zagrebu sudjelovali akademik Nikša Stančić i prof. dr. sc. Nenad Moačanin. Dakako, u radu tribine sudjelovali su i drugi profesori i asistenti s Filozofskog fakulteta, posebno s Odsjeka za povijest.

Kad smo već spomenuli otvaranje studija povijesti u Splitu, treba ne samo priznati već i istaknuti da velike zasluge za to ima upravo Roksandić. Taj je studij organiziran kao dvo-predmetni, tako da su studenti Odjela za humanističke znanosti u Splitu, koji su studirali, recimo, hrvatski, engleski, talijanski i dr., mogli upisati i studij povijesti. Time su ujedno bili i studenti Odjela (kasnije, od 2005., Filozofskog fakulteta u Splitu) i Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Odmah je bilo dogovoreno da je to u početku zajednički studij, a čim se u Splitu „stvori“ kritična masa profesora, studij postaje „splitski“. Tako je kasnije i bilo te se studij povijesti u Splitu danas odvija u okviru Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.¹²

Razgovori s Roksandićem o mogućem studiju povijesti vodili su se mnogo prije 2003., čak i prije 2000. godine, a posebno jednom prilikom u Zadru, u razgovoru koji smo vodili profesor Mimica, Roksandić i ja 2000. godine. U nešto kasnijim susretima predstavnika Odjela za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu s predstavnicima Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i službeno je dogovoreno otvaranje studija povijesti u Splitu. Tako je o tome 9. rujna 2003. potpisan ugovor između Ministarstva znanosti, Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za humanističke znanosti u Splitu te Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Splitu. No, prva generacija studenata povijesti na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu upisana je 2002./2003. Nastavu su realizirali profesori s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Odjela za humanističke znanosti u Splitu te vanjski suradnici, pretežno s tadašnjeg PMF-a i Visoke učiteljske škole u Splitu. „Oficir za vezu“, odnosno znanstveni novak raspoređen na rad u Splitu bio je Marko Šarić, kojega je za taj rad predložio Roksandić jer je bio suradnik na projektu *Triplex Confinium*. Kasnije je na tom poslu bio Nikola Anušić (koji je surađivao na projektu prof. dr. sc. Božene Vranješ-Šoljan) te Dragan Markovina (suradnik na projektu Drage Roksandića). Najzaslužniji profesor sa zagrebačkoga Sveučilišta za otvaranje studija povijesti u Splitu, dakle, jest Roksandić, koji je tih godina bio pročelnik Odsjeka za povijest. On je informirao i angažirao cijeli niz profesora na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a naročito utjecajnog akademika Nikšu Stančića, s kojim je tada inače vrlo mnogo surađivao.

Evo što o pripremama za otvaranje studija povijesti kaže sâm Roksandić: „Budući da sam od 2000. do 2002. godine bio pročelnik Odsjeka za povijest i predstojnik Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, u više prilika bio sam u situaciji sudje-

¹² O Odjelu humanističkih studija Sveučilišta u Splitu, njegovu osnivanju i preprekama te prerastanju u Filozofski fakultet v. Ivan Mimica, „Od ideje Pedagoškog do otvaranja Filozofskog fakulteta 1996-2005“, u: *10 godina Filozofskog fakulteta u Splitu (2005. – 2015.)* (ur. Gordana Galić Kakkonen), Split 2015, 43-77.

lovati u razgovorima o potrebi utemeljenja sveučilišnog studija povijesti u Splitu. Kada je o meni riječ, o tome sam bio u prilici čuti profesore Josipa Božanića, Nenada Cambija, Ivana Mimicu i Šimu Pilića¹³.

4. 3. Suradnja u časopisima, zbornicima i drugim publikacijama

Suradivali smo međusobno, osim na znanstvenim skupovima, i na znanstveno-istraživačkim projektima te publikacijama kada je Ministarstvo znanosti raspisalo Natječaj za znanstvene projekte, s naznakom da će financiranje projekata, ako su u programu, imati prednost pri financiranju. Kada je Roksandić transformirao svoj istraživački projekt u međunarodni istraživački program *Triplex Confinium*, prijavio sam kao voditelj projekt „TITIUS: porječje Krke – baština i sociokulturni razvoj“. Bio je to jedan od osam projekata u okviru Programa koji je vodio prof. Roksandić. Iako se Ministarstvo nije držalo kriterija koje je samo objavilo u javnom natječaju, niti je kasnije više itko spominjao programe, mi smo nastavili suradnju neovisno o tome. Roksandić je u *Godišnjaku Titius*, časopisu koji sam pokrenuo i koji uređujem, objavio nekoliko priloga:

1. „Dinarski Vlasi/Morlaci od 14. do 16. stoljeća: koliko identiteta?“, *Godišnjak Titius*, br. 1, 2008., str. 5-19.

2. Roksandić je bio prisutan na predavljanju *Godišnjaka Titius* (br. 1, 2008.) 18. lipnja 2009. u Zavodu za znanstveni rad HAZU u Splitu, a predstavili su ga: akademik Nenad Cambi (arheolog, povjesničar), predsjednik Književnog kruga, prof. dr. sc. Marko Trogrlić (povjesničar) s Filozofskog fakulteta u Splitu i prof. dr. sc. Mirjana Nazor (psihologinja) s PMF-a u Splitu.

3. Roksandić je aktivno sudjelovao na predavljanju *Godišnjaka Titius* (br. 2, 2009.) koje je održano 14. listopada 2010. u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. Organizatori su bili: Znanstveni projekt „TITIUS“ (Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Split) i Sveučilišna knjižnica u Splitu. Predstavili su ga: (abecednim redom prezimena) akademik Ivan Cifrić (s Filozofskog fakulteta u Zagrebu), mr. sc. Petar Krolo (ravnatelj Sveučilišne knjižnice u Splitu) i prof. dr. sc. Drago Roksandić (s Filozofskog fakulteta u Zagrebu).

4. „Riječ na promociji *Godišnjaka Titius* br. 2/2009.“, *Godišnjak Titius*, br. 3, 2010., str. 264-265.

Prema tome, Roksandić je govorio i o dvama projektima (iako je svaki od nas voditelj po jednog od njih).

5. „Vladimir Ardalić o sebi i drugima – drugi i Ardalić“, *Godišnjak Titius*, br. 4, 2011., str. 19-56. U *Prilogu* br. 4, 2011. na str. 311. objavljen je poziv i program znanstvenog kolokvija u Kistanjama 6. studenoga 2010. Organizatori su bili: znanstveni projekti „TITIUS“ (Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu) i „Triplex Confinium“ (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) te Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ (Zagreb), što predstavlja još jedan dokaz o suradnji s Roksandićem jer smo znanstveni kolokvij *Dalmacija, Pokrčje i Bukovica u zapisima Vladimira Ardalića* pripremali zajedno.

6. u suautorstvu s Nicolòdom Sponzom, „*Triplex Confinium* (tromeda) kao višerječje. Ranonovovjekovni kartografski kontrasti“, *Godišnjak Titius*, br. 8, 2015., str. 63-81.

¹³ Usp. Roksandić, „Baština u otvorenoj povijesnoj perspektivi“, *Školski vjesnik*, 37/1-2, 2005, 136-138 (citat na 136).

Dakle, u do sada izišlim brojevima časopisa za interdisciplinarno istraživanje porječja Krke, *Godišnjaku Titius*, Roksandić je objavio tri priloga.

I u drugim časopisima koje sam uređivao ili, pak, bio u uredništvu časopisa, Roksandić je surađivao dostavljajući svoje priloge. Tako je u časopisu *Pogledi* (Split) objavio prikaz knjige Ive Perića, *Dalmatinski sabor: 1861.-1912. (1918.) god. (Pogledi, br. 3-4, 1979., str. 227-229.)*, još dok je bio asistent na Filozofskom fakultetu u Beogradu, te članak „Bilješka o jugoslavenskoj omladini osamdesetih godina“ (*Pogledi, br. 17, 1987., str. 82-86.*). Radeći tada već 15 godina na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, objavio je prilog i u časopisu *Školski vjesnik*, koji sam desetak godina uređivao: „Baština u otvorenoj povijesnoj perspektivi“ (*Školski vjesnik, br. 1-2, 2005., str. 136-139.*). Iste godine objavio je rad „Zavičajna povijest: pojmovni izazovi“ (*Školski vjesnik, br. 3-4, 2005., str. 195-204.*). Prema tome, u splitskim časopisima *Pogledi* i *Školski vjesnik* – u vremenu o kojem govorim – Roksandić je objavio po dva svoja članka u svakom časopisu, odnosno ako uključimo i *Godišnjak Titius*, ukupno sedam priloga. Ovo je također plod naše suradnje u znanstveno-istraživačkom i publicističkom radu.

U autorskoj knjizi *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500–1800* (Zagreb 2003.) Roksandić spominje poimenice na str. 237. mene (Š. P.) u popisu „Znanstvenih suradnika u inicijativama međunarodnog istraživačkog projekta ‘Triplex Confinium’ (1996.–2003.)“ (str. 235-238.) kao jednog od znanstvenih suradnika na tome projektu.

U zborniku *Triplex Confinium (1500-1800): Ekohistorija. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru* (ur. Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužančić) (Split – Zagreb 2003.) objavljen mi je rad „Socijalna eko-historija krajeva uz rijeku Krku (1500-1800) u suvremenim putopisima“ (str. 305-335.). U Uvodu, odnosno Predgovoru tom Zborniku Roksandić zahvaljuje na zalaganju da se ovaj zbornik uvrsti u izdavački plan Književnog kruga u Splitu. Evo doslovce njegovih riječi: „Zbornika ne bi bilo da nam prof. dr. sc. Nenad Cambi te, posebno, prof. dr. sc. Ivan Mimica i prof. dr. sc. Šime Pilić iz Splitskoga Književnoga kruga nisu ukazali povjerenje uvrštavajući ga u izdavački program toga, u nas najuglednijeg nakladnika, kada je riječ o poznavanju baštine koja je u središtu i našeg interesa.“ (str. 9.)

Govoreći o prvoj konferenciji iz ekohistorije, Roksandić je ustvrdio:¹⁴ „Kada je o splitskim istraživačima riječ, profesori Živko Bjelanović, Ivan Mimica i Šime Pilić prihvatili su izazov i njihovi prilozi u publikaciji ‘Triplex Confinium: ekohistorija’ najbolje su svjedočanstvo o važnosti doprinosa koji su dali konstituiranju jedne discipline bez koje hrvatska historiografija isto tako neće moći u budućnosti, kao što danas ne može bez onih koje su već stekle pravo ‘građanstva’.“

Roksandić vodi i Program *Desničini susreti* još od 2005. godine. Sudjelovao sam u radu nekoliko znanstvenih skupova u okviru *Desničinih susreta* tijekom nekoliko godina u Zadru, Splitu i Islamu Grčkom priopćenjima: „Ponešto o stablu i krajoliku u prozi Vladana Desnice“, u: *Desničini susreti 2005.–2008. Zbornik radova* (str. 26-32.); „Intelektualci i rat u spisima i zapisima braće Božidara i Nikole Adžija“, u: *Intelektualci i rat 1939.–1947. Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012.* („Sažeci“, str. 61-62) (Ovoga puta nisam, da budem kritičan i prema sebi, dostavio rad u predviđenom

¹⁴ Isto, 137.

roku te cjeloviti rad nije ni objavljen.); „O agrarnom pitanju u međuratnoj Dalmaciji i radovima dr. Uroša Desnice“, u: *Vladan Desnica i Split 1920. – 1945. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Desničini susreti 2014.* (str. 259-283.) U zbornicima s tog skupa objavio sam nekoliko radova, a bio sam i recenzent kako za nekoliko autorskih radova tako i za neke od zbornika jer je Roksandić zajedno sa suradnicima priredio za tisak nekoliko zbornika *Desničinih susreta*.

O našoj suradnji u znanstveno-istraživačkom i publicističkom radu svjedoči i činjenica da je Roksandić dostavio svoj prilog i za sljedeći zbornik koji sam uređivao: „Hrvatska vojna krajina u austrijskoj i francuskoj geostrategiji (1789.-1815.)“, u: *Zbornik Ivana Mimice u povodu 70. rođendana* (ur. Živko Bjelanović i Šime Pilić), Split 2003., str. 253-273.

Suradivali smo i oko njegove inicijative da se prevedu i publiciraju *Priručnik o vojnim krajinama u Dalmaciji iz 1783.* O tome govori dokaz iz pera samog Roksandića u kojemu stoji: „Velika zahvalnost pripada sveučilišnoj profesorici dr. Smiljki Malinar iz Zagreba, te sveučilišnim profesorima dr. Živku Bjelanoviću i dr. Šimi Piliću iz Splita na mnogobrojnim kreativnim sugestijama u vezi s otvorenim terminološkim i drugim prijevodnim pitanjima.“¹⁵ Više puta upućivao mi je svoje diplomante i doktorande, zamolivši me da im sugeriram literaturu i pomognem savjetima kako da što kvalitetnije obrade temu. U granicama svojih mogućnosti, to sam rado učinio.

4. 4. Poticanje izdavanja knjiga

Tijekom našeg dugogodišnjeg poznanstva uočio sam da je Roksandić razvio iznimnu naviku da angažira cijeli niz drugih ljudi, bilo znanstvenika, publicista, književnika ili organizatora. Nerijetko bi se brinuo o izlasku nekih knjiga, u ovom slučaju ne mislim na njegove autorske ni uredničke knjige, nego na knjige drugih, osobito mlađih autora/ica, koje je poticao na rad i objavljivanje.

Tako me je zamolio neka potaknem Književni krug u Splitu da objavi knjigu Branke Prpa-Jovanović, *Srpsko-dalmatinski magazin 1836.-1848.* Knjiga je objavljena 1989. Jednako je tako požurivao objavljivanje knjige Jelene Lakuš, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split, Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815.-1850.)*, koja je također objavljena u izdanju Književnog kruga u Splitu 2005. godine. Ovdje mogu još spomenuti da je Roksandić zdušno podržao moju molbu dr. sc. Mireli Slukan Altić da napiše knjigu o povijesnoj geografiji Krke. Dr. Slukan Altić prihvatila je molbu i napisala knjigu *Povijesna geografija rijeke Krke. Kartografska svjedočanstva*, koja je izašla 2007. u izdanju Javne ustanove (JU) „Nacionalni park Krka“ (Šibenik) i znanstvenog projekta „TITIUS“.

5. Razni susreti u proteklih 50 godina

5. 1. Susreti, izleti i slično

Dobro se sjećam susreta s Roksandićem u razdoblju od 1970. do 1975. u Fažani, gdje je ljeti radila Omladinska politička škola SOH. Ondje bismo imali razne sastanke

¹⁵ O tome usp. Roksandić, „Priručnik o vojnim krajinama u Dalmaciji iz 1783.“, *Ljetopis SKD „Prosvjeta“*, 4, 1999, 11-41 (citirano na 15).

početkom ljeta i krajem kolovoza. Danju smo, dakle, radili, a navečer smo se družili. No, nas dvojica često bismo u predvečerje šetali uz more amo-tamo i po nekoliko sati. U toj šetnji razgovarali bismo o raznim društvenim pitanjima, razvoju i razvojnim problemima društva, obrazovanju i kulturi, a koji put i o nekim trenucima našega privatnoga života i naših obitelji.

Svugdje gdje smo se nalazili, kasnije s našim obiteljima ili ako smo se sretali sami, u slobodno vrijeme odlazili bismo na izlet, kao npr. na otočić Visovac na Krki, u Otavice, gdje je zavičaj i mauzolej Ivana Meštrovića, u pravoslavni manastir sv. Arhandela na Krki, potom iz Sutivana na Braču – gdje je ljetovao s obitelji i gdje sam ga posjetio sa svojom obitelji – u Bol, iz Blata na Korčuli u Prižbu, iz Beograda u Petrovaradin i Novi Sad ili u Smederevo, Grocku ili negdje drugdje. Smederevo i Petrovaradin relativno smo detaljno obilazili, kao i Malu hidroelektranu „Roški slap“ te hidroelektranu „Manojlovac“ na Krki. Svojevremeno smo obilazili grad Zadar i njegovu okolicu, komentirajući *Zlato i srebro Zadra* autora Miroslava Krleže. Sredinom 70-ih godina išli smo u Islam Grčki i posebno u Kulu Stojana Jankovića. Onamo smo odlazili i kasnije, posebno Roksandić radi obnove toga kompleksa i u sklopu *Desničinih susreta*.¹⁶

Kad već spominjemo izlete i šetnje, sjećam se jedne šetnje po tada novoizgrađenom Zemunskom keju. Dočekao me je zajedno s književnikom Duškom Roksandićem. Budući da je uvijek volio šetnju, nije vodio računa o tome da sam ja, prije dolaska u Beograd, odnosno u Zemun proveo na putu 12 sati na nogama. Razgovor je – utroje – bio vrlo ugodan i ja sam hodao dok sam god mogao. U jednom trenutku rekao sam: „Pa hoćemo li više negdje sjesti?“ Naravno, nakon toga „negdje“ smo sjeli.

U živom mi je sjećanju naš odlazak iz Splita (za vrijeme godišnjih odmora) na Korčulu u drugoj polovini 70-ih godina. Putovali smo golfom – koji je vozio Roksandić – do Stona. Od Stona do Orebića, po ljetnoj žezi i podnevnom suncu, obilazili smo, na njegov prijedlog, crkvice i kapelice iz raznih stoljeća. Kada smo trajektom doplovili u Korčulu, produžili smo u Blato posjetiti zajedničkog prijatelja, Franu Cetinića-Petrisa, koji je tada radio u Institutu za međunarodnu politiku u Beogradu i trenutno se nalazio na odmoru u roditeljskoj kući.¹⁷ Sjeli smo u njihovu konobu, gdje smo se – nakon pentranja po pe-lješkim brdima, gdje je, za razliku od mene, prof. Roksandić pokazao svoje planinarske sposobnosti – osjećali vrlo ugodno i vrlo živahno razgovarali. Sutradan nas je otac Frane Cetinića odveo u Prižbu i pokazao tri građevinske parcele pogodne za gradnju vikendica. Jedna je za njegova sina Franu, a po jedna za prof. Roksandića i mene. I sve to kao njegov dar, dakle potpuno besplatno, s time da odmah idemo na Općinski sud u Korčuli, kako bi nam on, kao vlasnik zemljišta, prepisao te čestice. Iako nas je čovjek usrdno molio da taj darak primimo, a mi tada nismo bili dužnosnici koji ne smiju primiti poklon vredniji od 500 kuna, ipak to nismo mogli prihvatiti. Čovjeku smo lijepo zahvalili i njemu je – vidjelo se to na izrazu lica i očiju – bilo više nego žao što nismo udovoljili njegovoj želji.

¹⁶ Za informaciju v. Roksandić, „Kula Jankovića. Inicijativa obnove i oživljavanja Kule Stojana Jankovića i sela Islam Grčki“, *Prosvjeta*, 10 (35)/55 (665), 2003, 29-31.

¹⁷ Kasnije je Frano Cetinić-Petris bio zaposlen na Internacionalnom radiju Francuske u Parizu, gdje je, nažalost, rano i umro.

5. 2. Muzeji, galerije, izložbe i sl.

Svojevremeno smo obišli mauzolej Ivana Meštrovića u Otavicama kod Drniša. Zajednički smo obilazili više izložbi u različitim godinama, osobito u prvoj polovini 70-ih, a i nešto kasnije, npr. u Muzeju savremene umetnosti na ušću u Beogradu. Usput bismo navratili i u obližnji restoran. Posjetili smo i izložbu „Pisana riječ na tlu Hrvatske“ u Klovićevim dvorima u Zagrebu. Pohodili smo i Gliptoteku HAZU u Zagrebu. Sreli bismo se i na nekim predavanjima na *Kolarcu* u Beogradu. Sjećam se da smo prisustvovali predavanju povjesničara Andreja Mitrovića nakon povratka iz Njemačke koje je bilo o metodologiji u historiografiji. Također bismo ponekad posjetili tribine u beogradskom Domu omladine. Roksandić, nakon što je 1988. doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je 1990. izabran za docenta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te kasnije kao profesor, također je inicirao ili, pak, sâm organizirao više različitih izložbi vezanih, u pravilu, uz povijesne teme i njegove projekte. Jednu sam od takvih izložbi i sâm posjetio. Riječ je o izložbi „Vladan Desnica i Split“ koja se odvijala u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu.

Dobro pamtim naš zajednički odlazak na Klis prigodom otkrivanja spomenika Slobodi na Tvrdavi. Puhala je velika bura, na trenutke olujna i orkanska, a mi smo to stoički podnijeli slušajući autora spomenika, Bogdana Bogdanovića, i glavnoga govornika dr. sc. Stipu Šuvara. Nažalost, još razornija bura 90-ih godina otpuhala je taj lijepi, moderni i vrijedni spomenik u Klisu, kao i tri tisuće drugih u Hrvatskoj, neovisno o njihovoj simbolici i estetici.

6. Mirovina: prvi zajednički znanstveni rad nakon pola stoljeća

Iz dosadašnjeg teksta vidljivo je da se Roksandić i ja poznajemo, evo, pola stoljeća. U tom razdoblju surađivali smo na različite načine: u omladinskoj dobi na izradi dokumenata Saveza socijalističke omladine, kasnije, radeći na fakultetima, i jedan i drugi izmjenjivali smo iskustva iz rada u nastavi, organizirali zajednički znanstvene skupove ili se, pak, odazivali jedan drugome na pozive za skupove. Također smo surađivali u časopisima i zbornicima koje smo on ili ja uređivali pa bismo jedan drugomu slali različite radove. Isto smo tako jedan drugoga, u ime uredništava časopisa ili zbornika, molili za recenzije. Sve smo to nastojali raditi krajnje profesionalno te u skladu sa standardima i najboljim uzusima u znanstveno-istraživačkom radu. Nikad nismo miješali naše prijateljske odnose i poznanstva s odgovornošću i kritičnošću u znanstveno-nastavnom radu. Štoviše, kontinuirano smo se zalagali za razvoj kritičkog mišljenja i u nas i u naših studenata.

Međutim, za cijelo vrijeme naših radnih karijera nikada nismo objavili rad u suautorstvu. Umirovljen sam 1. listopada 2016. godine (nakon 47 godina, 5 mjeseci i 12 dana radnog staža), a Roksandić je umirovljen 1. listopada 2018. godine, dvije godine poslije. Pretpostavljam da ima još dulji radni staž od mene. Krajem 2017. i početkom 2018. nagovorio me je da napišemo zajednički rad o Sibi Miličiću i Hvarskoj konferenciji kulturnih radnika Dalmacije 1943. godine, održanoj u gradu Hvaru. Prihvatio sam prijedlog, otišao u Državni arhiv u Splitu, pronašao originalan *Proglas* Konferencije kulturnih radnika, a zatim pošao u Sveučilišnu knjižnicu u Splitu, gdje sam skenirao *Slobodnu Dalmaciju* iz prvih dana 1944. Drago Roksandić je sa svoje strane također proveo opsežno istraživanje u Državnom arhivu u Zagrebu i NSK-u te smo na kraju napisali zajednički rad „Sibe Miličić na

Konferenciji kulturnih radnika Dalmacije (Hvar, 18. i 19. prosinca 1943.)“.

Bit će objavljen u zborniku s međunarodnog naučnog skupa *Josip Sibe Miličić: vreme, prostor, sudbine*, u izdanju Instituta za književnost i umetnost u Beogradu. To znači da smo zajednički rad prvi put napisali nakon 50 godina suradnje, poznanstva i prijateljstva.

Možda da završim riječima kolege i prijatelja prof. dr. sc. Drage Roksandića:¹⁸ „Na kraju, moram reći da na početku i kraju mojih splitskih i akademskih iskustava već dugi niz godina stoji moj kolega i prijatelj prof. dr. sc. Šime Pilić, čovjek koji je kao i za toliko puno drugog u životu iskazivao trajan interes za moj profesionalni rad.“ Sociolog bi dodao da se odnosi prijateljstva odvijaju „unutar društvenog konteksta, te su zavisni i od kulture u kojoj se stvaraju (...)“.¹⁹ Međutim, dodajmo poznatu tvrdnju: okolnosti isto toliko čine ljude, koliko i ljudi okolnosti.

Pažljiviji čitatelj ovoga teksta uočiti će da je Roksandić sklon pohvaliti moj rad ili mi, pak, zahvaliti na nekoj usluzi uobičajenoj među kolegama koji se bave znanstvenom prozom. S druge strane, kada bi pročitao moje radove, ne bi pronašao puno takvih pohvala i zahvala, ali bi svakako uočio da nerijetko u svojim radovima citiram njegove radove te ih, dakako, navodim u literaturi. I to ne samo *Uvod u komparativnu historiju*, knjigu koja se koristi i u nastavi „Historijske sociologije“, nego i cijeli niz drugih njegovih radova.

Stoga sam naprosto dužan ovom prilikom ponoviti ono što sam napisao Roksandiću u čestitci za njegov 70. rođendan. A napisao sam, uz ostalo, kako se nadam da će i dalje obogaćivati našu historiografiju svojim znanstvenim priložima. Također sam uvjeren da će i dalje nastojati ostati na crti – kako bi on to rekao – hrvatsko-srpskog/srpsko-hrvatskog interkulturalizma. Uostalom, to je, kako je i sâm izjavljivao, njegov izbor još od 60-ih godina. To svoje uvjerenje samo je učvrstio radeći i u Beogradu (dva desetljeća) i u Zagrebu (najmanje tri desetljeća) te pišući kritičke tekstove i u *NIN*-u i u *Danasu*.

O mnogim pitanjima o kojima smo tijekom proteklih pola stoljeća razgovarali, raspravljali i debatirali na kraju bismo se usuglašavali. Kažem na kraju zato što smo znali o jednom pitanju diskutirati, ponekad, i po pet-šest sati, odnosno po cijelu noć, dok nas ne bi san počeo svladavati. Ovo naročito vrijedi za prva desetljeća našega druženja. Na koncu bi Roksandić znao reći: „Znao sam da ćemo se nas dvojica na kraju usuglasiti.“ No, to, pak, ne znači da smo baš o svakom pitanju imali ili imamo apsolutno u svemu jednako mišljenje ili stav. Ako ništa drugo, bilo bi nam tada naprosto dosadno i tko bi onda izdržao 50 godina suradnje. A Roksandić i ja surađujemo od studentskih pa, evo, do umirovljeničkih dana. Tijekom tog vremena promijenio se državni okvir, politički i ekonomski sustav, izmijenio se bitno i sustav vrijednosti itd., a mi smo – kao što bi rekao Krleža – još tu i tu ostajemo.

Dijeli nas nešto manje od dva tjedna starosti jer sam od njega toliko mlađi. Neovisno o tim dvama nepunim tjednima po rođenju, obojica cijeloga radnoga vijeka (a čini se i životnoga) naginjemo interdisciplinarnom, multidisciplinarnom te transdisciplinarnom pristupu znanstvenom istraživanju problema.

Naposljetku, da i to dodam, Drago Roksandić krenuo je iz rodne Petrinje, da bi svoje školske dane proveo u Sisku, Čapljini, Mostaru i Zagrebu, a potom one studentske i radne u Zagrebu, pa u Beogradu te opet u Zagrebu. Nemiran istraživački duh kakav već jest, otišao se na kraće ili dulje boravke u Beč i Peštu, Pariz i Sveučilište Yale (SAD) te drugdje

¹⁸ Roksandić, „Baština u otvorenoj povijesnoj perspektivi“, 138.

¹⁹ Pilić, „Tko su prijatelji nastavnika“, 6.

po svijetu. Tako, da se poslužim i terminima koje rado upotrebljava, može ponešto drukčije promatrati naše ljude i krajeve, globalizacijske i tranzicijske procese te neke retrogradne ideje. Svojim je perom i računalom ostavio golemu hrpu knjiga, rasprava, studija, eseja i polemika. Želim mu da se još dugo, dugo ne zaustavi raditi, s nadom da ćemo i za neku buduću obljetnicu imati puno novog reći jedan o drugome.

Sl. 1. Split, 14. listopada 2010.

Prof. dr. sc. Drago Roksandić predstavlja Godišnjak Titius (sv. 2, 2009.) u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. Lijevo sjedi prof. dr. sc. Šime Pilić, voditelj projekta „Titius: Porječje Krke – baština i sociokulturni razvoj“ (Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu) i glavni urednik Godišnjaka Titius.

Sl. 2. Kistanje (Bukovica), 6. studenoga 2010.

Prof. dr. sc. Šime Pilić i prof. dr. sc. Drago Roksandić u Đevrskama (Bukovica), 6. studenoga 2010. godine na znanstvenom skupu „Regionalne i subregionalne studije i etnologija: Dalmacija, Pokrčje i Bukovica u zapisima Vladimira Ardalića“ (Kistanje, 6. studenoga 2010.)